

Együtt kezelendő a J/4455. számú jelentéssel

**Az Agrárgazdasági Tanács
állásfoglalása**

**az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről
szóló jelentéshez**

Budapest, 2011. október

A 2005. évi XXVIII. Törvénnyel módosított 1997. évi CXIV. Törvény 2.§-a kötelezően írja elő, hogy a Kormány évente számoljon be az országgyűlésnek az agrárgazdaság helyzetéről, a mezőgazdasági termelők jövedelemviszonyairól, a főbb agrárpolitikai célok megvalósulásáról, a végrehajtott intézkedésekről, valamint a költségvetési támogatások felhasználásáról. A törvény 9.§-a az Agrárgazdasági Tanácsot (Tanács) véleményező és javaslattevő szereppel ruházta fel. Ebből a felhatalmazásból adódóan a Tanács 2011. október 27-én megvitatta a Vidékfejlesztési Minisztérium által készített Jelentést, és ajánlásaival kiegészítve támogatja, hogy azt a VM minisztere az Országgyűlés elé terjessze.

A Tanács a Jelentést a hivatkozott Törvény alapján 2011. szeptember 29-én megtárgyalta, és az ott elhangzott, illetőleg írásban megküldött vélemények alapján értékelte. Az Állásfoglalás a Tanács véleményét tükrözi.

Az Agrárgazdasági Tanács megállapításai a 2010. évről

A Tanács megállapítja, hogy az Agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről készült Jelentés az Agrárgazdasági Tanács, illetve az parlamenti vita előző évi javaslatainak megfelelően kiegészült. A Jelentés a korábbinál nagyobb hangsúlyt helyez a magyar élelmiszergazdaság vidékfejlesztésben betöltött többfunkciós szerepére és az élelmiszergazdasági foglalkoztatottak létszámának kérdésére. A termelési szempontok mellett tehát markánsan képviseli a környezeti, társadalmi, szociális és foglalkoztatási szempontokat is. A beszámoló két év helyett több (általában öt) év, sőt lehetőség szerint az uniós tagországok adatainak összehasonlításával készítette el az elemzést. Nagyobb hangsúlyt kapott a WTO tárgyalások, a KAP-reform folyamat, az agárdiplomáciai tevékenység bemutatása, a családi és egyéni gazdálkodás szerepe, valamint a szövetkezési formák jelentősége.

A Tanács véleménye szerint a Jelentés az agrárgazdaság 2010. évi teljesítményeiről valós képet mutat és kritikailag értékeli. A Jelentés magában foglal minden olyan létező információt, amely az agrárgazdaság 2010. évi folyamatainak megismertetéséhez és nemzetgazdasági szerepének megítéléséhez szükséges.

Az agrárgazdaságban 2010-ben rendkívül súlyos katasztrófák következtek be: árvíz, jégeső, belvíz, de ide sorolható a vörösiszap-ömlés is.

Komoly diplomáciai sikerként könyvelhető el, hogy Magyarország további három évvel meghosszabbította a 2011-ben lejáró földmoratóriumot. A Parlament által elfogadott Magyarország Alaptörvénye az agrárgazdaságra és a vidékre vonatkozó követelményeket is tartalmaz.

A Jelentés a földhasználatról nem ad pontos tájékoztatást. Ellentmondásos adatok szerepelnek a különböző adatbázisokban (pl. a KSH adatokkal ellentmondásban van a beszámoló jelentés). Több százezer hektár nyilvántartása bizonytalan. A használatban lévő földterület 51%-án magánszemélyek, 40%-án gazdasági társaságok, 5%-án pedig szövetkezetek gazdálkodtak 2010-ben. A magánszemélyek által használt földterület aránya 2006-hoz viszonyítva 2%-kal emelkedett, a szövetkezeteké 2%-kal csökkent, a gazdasági társaságoké nem változott.

A földhivatalok 2 322 hektár termőföld végleges más célú hasznosítását engedélyezték, mely a 2009. évinek mindössze 67%-a. A végleges más célú hasznosításra engedélyez-

zett termőföldek után 2010-ben az előző évinél 60%-kal több, közel 7 milliárd forint földvédelmi járulék került befizetésre a központi költségvetésbe. A 2010. évi parlagfű-felderítés lehetőségeit alapvetően az ország nagy részén tapasztalt ár- és belvíz határozta meg, a földhivatalok 2010-ben 9 524 hektár területen 6 011 parlagfű foltot derítettek fel.

Magyarországon a termőföldek minőségi védelmét, azaz a termőföldek termékenységének és minőségének megóvását, javítását, fizikai, kémiai és biológiai romlásának megelőzését az állam a talajvédelmi hatóság útján látja el. ***A talajvédelmi hatósági ügyek száma 2010-ben meghaladta a 10 ezret, a kiadott 241 bírságoló határozat 31 millió forint bírságot jelentett*** (ebből a talajvédelmi bírság 27 millió forint volt). Talajvédelmi járulék megállapítása 107 alkalommal történt, amely összesen 63 millió forint bevételt jelentett.

A részarány-földkiadás keretében ***a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MgSzH) 2010-ben közel 4 000 részarány-tulajdonos tulajdonát nevesítette 4 122 hektár termőföldön.*** Emellett 1 868 hektár természetvédelmi terület, valamint 1 466 hektár művelés alól kivett terület tulajdoni viszonyait rendezték. További 34 ezer hektár terület jogállásának rendezését kell még megoldani. A földhivatalok 2010-ben is folytatták a részarány földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdonok megszüntetésére irányuló eljárásokat.

A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet a Nemzeti Földalapról (NFA) szóló 2010. évi LXXXVII. törvény hatályba lépését követően, 2010. szeptember 1-én alakult meg újra. Az NFA a törvény hatálya alá tartozó ingatlanokkal kapcsolatos jogok és kötelezettségek tekintetében jogutódja az MNV Zrt.-nek, de nem jogutód szervezet. A 2010-es évben megtörtént a folyamatban lévő ügyirat anyagok, valamint a szerződéstár átvétele az MNV Zrt.-től. Az NFA vagyoni körébe 2009-ben 1,907 millió hektár földterület tartozott. Az NFA 2010-ben elemezte és feltárta a tulajdonosi joggyakorlásba tartozó termőföldek hasznosításának struktúráját, és elkezdte kidolgozni a lejárt földhasználati jogcímű területek 2011. évi átmeneti hasznosításának módját. Megalkotta a vagyongazdálkodásával kapcsolatos tervezés elveit, a birtokpolitikai irányelvekre figyelemmel.

A mezőgazdasági vízgazdálkodás kiemelt célja a mezőgazdasági termelés biztonságának megteremtése, beleértve egyrészt a szükség szerinti belvízelvezetést, másrészt aszályos időszakban a vízpótlást. ***Hazánkban 46 155 kilométer csatorna segíti a vízelvezetést és biztosítja az öntözést,*** melynek kevesebb, mint ötöde a vízügyi igazgatóságok kezelésében lévő kizárólagos állami tulajdon. ***A 2010. évi rendkívüli meteorológiai viszonyok miatt országos átlagban a lehullott csapadék meghaladta 1000 mm-t, ami folyamatos belvízi védekezést tett szükségessé a vízi létesítményeken.*** Alapvető szemléletváltás szükséges a racionális földhasználat, a belvíztűrés és a keletkezett károk finanszírozása terén.

A **genetikai sokféleség** (biodiverzitás) megőrzése hozzájárul a globális élelmezésbiztonsághoz. Ennek érdekében a VM nagy hangsúlyt fektet régi növény- és állatfajtáink, mint nemzeti örökségünk megőrzésére, a hazai génbank hálózat helyreállítására. 2010. november 1-től két új intézményt hoztak létre, nevezetesen a tápiószelei génbankot Növényi Diverzitás Központ (NÖDIK) néven (MgSzH intézménye volt), illetve a korábban herceghalmi Állattenyésztési Kutató Intézethez tartozó gödöllői Kisállattenyésztési Kutatóintézet és Génmegőrzési Koordinációs Központot (KÁTKI). A két nagy múltú intézmény korábbi feladatai mellett ellátja a hazai növényi és állati genetikai erőforrások védelmével kapcsolatos koordinációs, illetve egy új magyar génmegőrzési hálózat kialakításával kapcsolatos feladatokat.

2010-ben az előző évhez viszonyítva az előzetes adatok szerint a mezőgazdasági termelés volumene 5,7%-kal csökkent, míg a mezőgazdasági termékek termelőiár-színvonala 16,8%-kal, a mezőgazdaság teljes kibocsátása 10,1%-kal, 1 807 milliárd forintra emelkedett. Így a mezőgazdasági GDP aránya a nemzetgazdaságon belül 2,5-ről 2,9%-ra nőtt. Az élelmiszeripar teljesítménye további 1,9%-kal járult hozzá GDP-hez. A teljes élelmiszerlánc mintegy 10%-kal járult hozzá a nemzetgazdaság teljesítményéhez. A mezőgazdaság GDP termelése az időjárás és a gyakran változó piaci viszonyok függvényében évről évre ingadozik, hosszabb távon az ágazat nemzetgazdasági GDP-hez való hozzájárulását indokolt legalább 3,5-4,0% között stabilizálni.

A mezőgazdasági termelés a sokéves törekvések ellenére továbbra is egyoldalú, mert nem sikerült erősíteni az állattenyésztés mezőgazdaságban betöltött szerepét. A növénytermesztés aránya a mezőgazdasági bruttó kibocsátásból 2010-ben 57,9%-ra nőtt, míg az állattenyésztés részesedése 34,2%-ra csökkent. A mezőgazdasági szolgáltatások a teljes kibocsátás 5,8%-át adták, a nem mezőgazdasági másodlagos tevékenységből pedig 2,1% származott. E folyamat következményeként tovább romlanak az ágazat foglalkoztatási kilátásai.

Magyarországon 2010-ben 127 605 hektáron folyt ökológiai gazdálkodás, ebből 97 854 hektár már átállt, 30 021 hektár átállás alatt lévő terület. **Az ökológiai területek nagysága uniós csatlakozásunk óta stagnált, sőt 2009 után 2010-ben is csökkent.** A 300 ezer hektáros célkitűzés (2006-ra, majd 2013-ra) egyelőre irreális elképzelés. **A termelési szerkezetben 85%-ot képvisel a szántóföldi termelés és a rét-legelő**, kissé nőtt (4,4%-ra) az ültetvények aránya.

Az erdőgazdálkodás anyagi teljesítményét és az erdő vagyoni értékét, valamint annak hozadékát sokszorososan meghaladja az immateriális érték, amelyet az erdő a társadalom egészének szolgálatába állítva sokirányú környezetvédelmi, közjóléti funkcióin keresztül hozzájárul a lakosság életminőségének javításához. **Az állami tulajdonú erdőkben folyó gazdálkodás szakmai színvonala összességében jó, a magán-erdőgazdálkodásra inkább közepes szakmai színvonal jellemző. Az erdőgazdálkodók a jogszabályokban előírt erdőfelújítási kötelezettségeknek eleget tettek.** A 2009-2010-ben csupán 5 ezer hektár új erdő telepítésére került sor, ami az **ÜMVP-ben előírt ütemterv (2007-2013 között évi átlagban 10 ezer hektár) tartását nem teszi lehetővé.** 2010-ben nem teljesültek az elvárások, **a kitermelhető mennyiségnek 70%-a került energetikai és faipari hasznosításra.** A maximális kitermelési lehetőség (10,5 millió köbméter) 70%-os kihasználása ugyanakkor megfelel a fenntartható gazdálkodás feltételeinek.

A **magyar vadgazdálkodás** a kedvező földrajzi és tájegységi adottságok, a természeti erőforrások megőrzése mellett az ökológiailag átgondolt, kiegyensúlyozott szabályozás és hasznosítás alapelveit követi. A magyar vadgazdálkodás kedvező megítélése elsősorban a kiemelkedő értékű szabadterületi nagyvadállományon, valamint a jól szervezett, minőségi vadászati szolgáltatáson alapszik. Az ágazat eredményessége szempontjából meghatározó a külföldiek bérvadásztatása. A vadgazdálkodás továbbra is export-orientált, évente közel 25 ezer külföldi vadász fordul meg Magyarországon, az ágazat teljes bevételének mintegy harmada még mindig a külföldi vendégek vadásztatásából adódik. A vadhús-értékesítés a teljes ágazati bevétel mintegy ötödét teszi ki. A vadhús felvásárlási átlagárak az elmúlt év folyamán enyhén emelkedtek, ami a vadászatra jogosultaknál némi többletbevételt eredményezett.

Magyarországon az étkezési hal termelése 2010-ben 20,2 ezer tonna volt, ami 3%-kal esett vissza az előző évihez képest. Tógazdaságaink és intenzív üzemek árú kibocsátása minimális mértékben elmaradt a 2009. évitől, és ugyanez volt jellemző a természetes vizeken folytatott halászat esetében is. Tógazdasági haltermelés 23,6 ezer hektárt kitevő tóterületen folyt. Új tavak nem létesültek az év folyamán és 132 hektár tóterületet rekonstruáltak. A tógazdaságok és intenzív haltermelő üzemek 2010-ben 20,7 ezer tonna halat termeltek, ebből az étkezési hal mennyisége 14,2 ezer tonna, mely az előző évhez képest 3,9%-os csökkenést jelent. A természetes vizekről és víztározókról jelentett halfogásból 6,2 ezer tonna volt, ebből az étkezési hal 6 ezer tonnát ki. Az elmúlt években az étkezési halak előállításának tendenciája csökkenő. 2010-ben a tógazdasági haltermelők már nem kaphattak agrár-környezetvédelmi támogatást az extenzív halastavak fenntartásáért, ami jelentősen rontotta a szektor jövedelmezőségét.

Az élelmiszergazdaság nemzetgazdasági szerepe világszerte csökken. Hazánkban is hasonló folyamatok játszódnak le annak ellenére, hogy 2010-ben 10,1%-kal nőtt a mezőgazdasági GDP Magyarországon. Ennek következtében a mezőgazdaság részaránya folyamatosan a foglalkoztatásban is csökkent.

A mezőgazdasági munkaerő-felhasználás sajátossága, hogy a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok esetében a munkaerő-felhasználás eltérő módon valósul meg. Míg a gazdasági szervezetekben rendszerint folyamatosan, napi 8 órában történik a foglalkoztatás, addig az egyéni gazdaságokban jelentős a részmunkaidős és az időszakos munkát végzők aránya. Az összes munkaerő-ráfordítás értéke az éves munkaerőegységgel (ÉME) fejezhető ki, amelynek segítségével a néhány órás, illetve időszakos munkavégzés teljes munkaidős munkavégzésre (évi 1 800 óra) számítható át. Megkülönböztetjük a fizetett és a nem fizetett munkavégzést is, utóbbi az egyéni gazdaságokban a háztartások tagjai által végzett mezőgazdasági munkát jelenti.

A mezőgazdaságban a nem fizetett és az időszakos munkavégzést is figyelembe véve az összes munkaerő-ráfordítás 2010-ben 414 ezer ÉME-nek felelt meg, ami 2,4%-kal maradt el a 2009. évitől. A nem fizetett munkaerő felhasználása 2,3%-kal, a fizetett munkaerőé 2,8%-kal volt alacsonyabb, mint 2009-ben. A mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban 2010-ben átlagosan a megújított ágazati besorolás (TEÁOR'08) szerint 171,8 ezer főt foglalkoztattak (a fő jövedelemszerző tevékenység és a fizetett munkaerő alapján), ami a nemzetgazdasági összes foglalkoztatottak 4,5%-át teszi ki. Ezek az adatok a megelőző évhez képest nem mutatnak szignifikáns változást. Összességében a mezőgazdaság súlya a foglalkoztatásban 2010-ben csökkent, amihez az élőmunka-igényes ágazatokban a kedvezőtlen időjárás által okozott termés kiesés is hozzájárult.

A mezőgazdaságban kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adózás előtti eredménye 2010-ben az előző évi **35,9-ről 49,8 milliárd forintra, azaz 38,6%-al nőtt, ugyanakkor a 2008. évi 86 milliárd forintos eredmény alig 60%-át érte el.** Az adózás előtti eredmény javulása két fő tényezője volt köszönhető. Egyrészt a forint **árfolyam gyengülésének hatására** az exportbevétel 10,81%-kal haladta meg az előző évit, másrészt a **mezőgazdasági termékek termelői árszínvonal 16,8%-os emelkedésének köszönhetően** a belföldi értékesítés nettó árbevétele 2,87%-kal nőtt. A biztosításra fordított kiadások 9%-os csökkenése a biztosítási hajlandóság alacsonyabb szintjére utal, ami növeli az ágazat jövedelem instabilitását. **Aggasztó, hogy az agrárhitel állomány csökkent, s ennek következtében a bankköltségek és a kamatjellegű ráfordítások 9,34, illetve 16,24%-kal csökkentek, így a teljes kötelezettségállomány is mérséklődött.**

Az élelmiszeriparban működő kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adózás előtti **51 milliárd forint eredménye** 2010-ben alig változott, 2,6%-kal növekedett az előző évihez viszonyítva. A hosszú lejáratú kötelezettségek csaknem 10%-kal mérséklődtek, a rövid lejáratú kötelezettségek azonban 3,21%-kal nőttek, elsősorban a szállítók 4,01%-os állománybővülése következtében. A bankhitel állomány az élelmiszeriparban is csökkent, ami a finanszírozási gondok súlyosbodását jelzi.

Az élelmiszer-feldolgozó ipar termelésének volumene 2010-ben 0,4%-kal mérséklődött az előző évhez képest, ugyanakkor az összes ipari termelés több mint 10%-kal nőtt. Az elmúlt 5 évben 2006 kivételével minden évben zsugorodott az élelmiszertermelés volumene. **A foglalkoztatottak átlagos létszáma 2010-ben 1%-kal, 97,4 ezer főre emelkedett. A külföldi tőke aránya 2010-ben 1%-kal, 49%-ra nőtt**, igaz, hogy ez az arány 2000-ben még 62,7%-ot ért el. A beruházás folyó áron 89,9 milliárd forintot tett ki, ami 17%-os növekedést jelent az előző évhez viszonyítva.

A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek kivitelének értéke 5,8 milliárd eurót, behozatalának értéke 3,7 milliárd eurót tett ki. Az EU-csatlakozást követő években az agrár- és élelmiszertermék kivitele és behozatala euróban számolva évről-évre emelkedett, 2009-ben azonban 12%-al csökkent. 2010-ben a külkereskedelem 2,1 milliárd eurós exporttöbbletet eredményezett, amely **9%-kal meghaladta a 2008. évi kiugróan magas és 22%-kal a 2009. évi értéket**. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy **évek óta probléma a feldolgozott termékek kivitelének alacsony és behozatalának magas aránya**. Az agrár- külkereskedelem pozitív egyenlegének 74%-át ugyanis az alapanyagok és csupán 19%-át a késztermékek adták.

A kiskereskedelmi forgalom 2007 óta tartó csökkenése 2010-ben is folytatódott, amikor további **2,1%-kal csökkent az előző évihez képest. A hazai élelmiszergazdaság közvetlen termelői értékesítése nemzetközi összehasonlításban viszonylag jelentős, bár csökkenő tendenciájú**. A GfK Hungária Piackutató Intézet 2010-ben végzett felmérése szerint a közvetlen értékesítési csatornák a napi fogyasztási cikkek vásárlásából 2009-ben már csak 9%-ot tettek ki. A közvetlen értékesítés elterjedtsége erősen termékcsoport- és méretfüggő: a zöldség-gyümölcs, a bor, a tojás esetében hagyományosan magas (10-25%), a tej és a hús esetében is jelentős (5-7%). **A jelenlegi csökkenő szerepe ellenére a közvetlen értékesítésben komoly, de szegmentált piaci lehetőség rejlik**, egyrészt az e-kereskedelem növekedésére, másrészt a magyar eredetű terméket kereső fogyasztók vásárlási szokásaira alapozva.

A 2009/28/EK irányelv minden tagállam számára kötelezővé teszi a közlekedésben felhasznált megújuló energia részarányának 10%-ra emelését 2020-ig. Magyarország nemzeti cselekvési terve szerint a közlekedésben felhasznált megújuló energia 95%-a (energiatartalom alapján) folyékony bioüzemanyag lesz 2020-ban, ebből 475 ezer tonna bioetanol és 230 ezer tonna biodízel. A cselekvési terv mind a bioetanol, mind a biodízel teljes mennyiségének hazai gyártását irányozza elő. 2010-ben 128 ezer tonna bioetanol és 150 ezer tonna biodízelt állított elő Magyarország. 2020-ig tehát közel négyszeresére kell növelni a bioetanol és másfélszeresére a biodízelt termelését.

Magyarországon csupán 15 mezőgazdasági biogázüzem létesült 2010-ig bezárólag, **ezek átlagos teljesítménye 1 MW volt. A szilárd biomassza a legnagyobb mértékben hasznított megújuló energiaforrás**: az összes zöldenergia 83%-a biomassza alapú volt 2008-ban. A legnagyobb mennyiségben az erdőgazdálkodásból származó nyersanyagok hasznosulnak: az energetikai célú biomassza 90%-a tűzifa. A jövőben az eddiginél jobban indokolt

kiaknázni a mezőgazdasági melléktermékek felhasználásában rejlő lehetőségeket, illetve hatékonyabban célszerű hasznosítani az erdőkben keletkező biomasszát.

A vidéki területek évtizedek óta fontos elemei a szakpolitikák – különös tekintettel a vidék- és területfejlesztés – formálásának. **2010-től az Európai Bizottság egységes lehatárolást léptetett életbe. Az új besorolás** a korábbi településszintű népsűrűségi értékek helyett 1 km²-es négyzetrácsos felosztás alapján – 300 fő/km² népsűrűségi küszöbértéket alkalmazva – **megyei szintet vesz figyelembe. Magyarországon Budapest egyedülként** kapott **alapvetően városi** besorolást. **A vidéki területek szerepe hazánkban** az új tipológia szerint is **jelentősebb az uniós átlagnál**. Az alapvetően vidéki területeink aránya jóval magasabb (66,3%) mind a régi, mind az új tagállamok átlagához (56,0%, illetve 58,4%) képest. A vidékhez kötődő népesség aránya pedig több mint kétszerese a régi tagállamok átlagának, de még az új tagállamok átlagát is meghaladja. Ennek köszönhető, hogy **hazánkban a foglalkoztatás közel fele is a vidékhez kötődik**. Ugyanakkor a gazdasági fejlődés mozgatórugója még mindig Budapest, hiszen míg **a bruttó hozzáadott értéknek** csak alig több mint **harmada kötődik a vidékhez**, addig a lakosság ötödét tömörítő főváros a bruttó hozzáadott érték majdnem kétötödét adja.

A vidék társadalmi-gazdasági állapotát több indikátor segítségével tudjuk értékelni. A vidéki térségek gazdasági, társadalmi, infrastrukturális helyzete az országos átlaghoz viszonyítva elmaradott. Egyes vidéki térségeinket a népesség öregedése és további csökkenése fenyegeti a gazdasági elmaradottság mellett. A vidéki megélhetés egyik fontos forrása a mezőgazdaság, miközben tendenciájában a vidéki területeken az ágazat hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez csökkent és a foglalkoztatásban betöltött szerepe is mérséklődik. A tartós munkanélküliség átlagosnál magasabb aránya a megélhetési és foglalkoztatási lehetőségek beszűkülését jelzi. A vállalkozási aktivitás a vidéki térségekben gyengébb, a vállalkozások innovációs képessége szerény mértékű és a jövedelem is alacsonyabb az országos átlagnál. A mezőgazdasági üzemekben egyre kevesebb embernek tudnak munkát biztosítani.

Az egyéni gazdaságokban kedvezőtlen és romló a korstruktúra, a gazdaságvezetők szakképzettségi szintje alacsony. Míg a fiatal (34 éves és az alatti) gazdálkodók aránya 2,1 százalékponttal, a 35–54 év közöttieké pedig 5,3 százalékponttal csökkent, addig az idősebb (55 év feletti) gazdálkodók aránya 7,5 százalékponttal magasabb a tíz évvel korábbihoz képest. 2010-ben az egyéni gazdálkodók 14,1 százaléka rendelkezett valamilyen mezőgazdasági alap-, közép-, vagy felsőfokú szakképzettséggel.

A vidékfejlesztést egyrészt a központi (felülről jövő) fejlesztéspolitikai beavatkozások, másrészt a vidéki életminőség javítására tett helyi (alulról jövő) egyéni és közösségi kezdeményezések, erőfeszítések határozzák meg. Magyarországon az erre irányuló legfőbb uniós programot a LEADER alkotja. A 96 „előzetesen elismert” vidékfejlesztési akciócsoport lefedi az ország valamennyi támogatásra jogosult települését. A hazai agrár-vidékfejlesztés további legfontosabb feladata a vidéki térségekben a lakosság alacsony gazdasági aktivitásából, az alacsony foglalkoztatottságból, tehát az alacsony jövedelemszintből fakadó társadalmi feszültségek kezelése.

A környezetvédelmi beavatkozások komplex kialakításához egységes környezeti monitoring rendszer kialakítása szükséges. Talajaink termékenységét és termőképességét a helytelen mezőgazdasági műveléshez köthető degradációs folyamatok, a belvizek és aszályok következtében fellépő szikesedés, a talajok savanyodása korlátozza. Magyarország felszíni és felszín alatti vízkészletekben bővelkedik, hasznosításuk hiánya pazarlás. A hazai

vízkezelés, ivóvízbázis minőségét pontszerű, illetve diffúz szennyezés (leginkább a nitrát) fenyegeti. Magyarországon a mezőgazdasági tevékenységhez köthető légszennyezés mértéke és összetétele jellemzően megfelel az EU átlagnak.

Az ország területének 9,1%-a országos jelentőségű védett természeti terület, 21%-a a Natura 2000 hálózat része. A környezet és természetvédelem fokozódó térnyerése megteremti a környezeti állapot hosszú távú javulásának lehetőségét. **A környezet- és tájgazdálkodás** elve alapján folytatott mezőgazdasági művelés hozzájárul a vidéki táj fenntartásához, az élőhelyek megőrzéséhez a fontos ökoszisztéma szolgáltatások nyújtása érdekében. **Fokozottan készülnünk kell az éghajlatváltozás mérséklésére és az abból származó károk enyhítésére** és helyreállítására (alkalmazkodás) is. A „jó környezeti állapot” fenntartását a kölcsönös megfeleltetés, az agrár-környezetvédelmi intézkedések és a Natura 2000 területek biztosítják.

A WTO tárgyalások célja az élelmiszer-gazdaság nemzetközi kereskedelmének további liberalizációja. A WTO tárgyalásokon a kötelezettség-vállalások módszereit, irányát és paramétereit rögzítő tárgyalási módzatok megvitatása zajlik. Magyarország érdeke, hogy a tárgyalások eredményei a KAP keretei között maradjanak.

Az Európai Bizottság 2010. november 18-án közzétette közleményét a hatékonyabb, innovatívabb, egyszerűbb és zöldebb KAP jövőjéről. A radikális változtatás helyett a KAP funkciójának megőrzésére helyezik a hangsúlyt, ami egybeesik a magyar érdekekkel.

A VM diplomáciai tevékenységének középpontjában a 2011. évi uniós elnökségi feladatokra való felkészülés állt. Minden szomszédos relációban 2010-ben sorra került a határvízi egyezmények kormány-meghatalmazotti találkozói. A különböző gazdasági vegyes bizottságok (GVB), azok mezőgazdasági munkacsoportjai jó fórumot teremtettek az ágazati együttműködés koordinálására.

Az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból és a központi költségvetésből **2010-ben összesen 533,5 milliárd forint támogatás kifizetésére került sor**, ebből az uniós összeg 425,8 milliárd forint, a nemzeti költségvetésből fedezett rész 107,7 milliárd forint volt. A nemzeti költségvetésből finanszírozott támogatások mellett az uniós **források nagysága sem érte el az előző évi értéket**, 2010-ben 31,5 milliárd forinttal maradt el a 2009. évitől. Így összességében a termelők mintegy 100 milliárd forinttal kevesebb támogatást kaptak, mint egy évvel korábban. A beruházási színvonal csökkenéséhez hozzájárult, hogy az EMVA kifizetések 20 milliárd Ft-tal maradnak el az előző évitől.

A nemzeti költségvetésből nyújtott támogatás jelentősen elmaradt (66,4 milliárd Ft-tal) az előző évitől (174,1 milliárd Ft). A Kormány 2010-ben nem biztosította a nemzeti agrártámogatások reálértékének megőrzését. Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény 1 § (1) bekezdése előírja, hogy „A központi költségvetés évenkénti elfogadása során az Országgyűlés biztosítja, hogy a 2005. évi költségvetési törvény szerinti támogatási összeghez képest az agrárgazdaság nemzeti hatáskörben nyújtandó támogatás – beleértve az Európai Unió által biztosított közvetlen termelői támogatás nemzeti kiegészítését is – (a továbbiakban: nemzeti támogatás) reálértéke a támogatások kiegyenlítésének időpontjáig megőrzésre kerül.” Ez a KSH által megadott fogyasztói árindexekből számított **30,1%-os korrekciós tényezővel számítva 2010-ben minimálisan 230,9 milliárd forint kifizetésével valósult volna meg, ezzel szemben csupán 107,7 milliárd forint került kifizetésre.**

Összefoglalóan megállapítható, hogy 2010-ben a csökkenő támogatások hatására negatív jelenség volt a beruházások visszaesése. A Tanács véleménye szerint kedvező fejlemény a gazdálkodók jövedelemhelyzetének javulása, valamint a növekvő mezőgazdasági és élelmiszeripari külkereskedelmi mérleg. Ugyanakkor továbbra is aggodalomra ad okot a kivitel és behozatal termékszerkezetének alakulása (feldolgozott termékek importhányada magas, exporthányada alacsony), a foglalkoztatás csökkenése, valamint a növénytermesztés és az állattenyésztés aránya.

A Tanács meglegéssel nyugtázta, hogy a Jelentés pontos képet ad az élelmiszergazdaságról, azaz a termékpályáról, a dezintegráció és a nemzetközi versenyképesség problémáiról. A termékpálya szereplői mindaddig ki lesznek téve a hektikus ármozgásoknak, amíg nem alakul ki közöttük bizalmi viszony. Ennek kiépítésére kell törekedni a beszállítók, a feldolgozók és kereskedők között, egyébként nem leszünk képesek csillapítani az egyes termékek nagy árkilengéseit.

A Tanács hiányolja, hogy máig sem készült el egy világos koncepció a ***fekete- és szürkegazdaság, a számla nélküli kereskedelem relatíve nagy súlyának és az erdők illegális kitermelésének visszaszorítására, és a terménylopások visszaszorítására. Ez rontja az ágazat versenyképességét, akadályozza fejlődését.*** A foglalkoztatásban 2010-ben is csökkent a legális, fizetett munka aránya, mert nem sikerült érdemben előre lépni az alkalmi- és idegymunka-vállalás szabályozásának egyszerűsítésében (a telefonos bejelentés nem zökkenőmentes, a nyilvántartás nem egyszerűsödött). Ennek következménye, hogy az idegymunkát erőltetett gépesítéssel váltják ki. Így a képzetlen, korlátozottan foglalkoztatható munkavállalói réteg számára egyre jobban szűkül a munkalehetőség, sőt a paraszti munkakultúra fontos eleme, a kalákamunka is kihalásra van ítélve. ***A Tanács határozott véleménye szerint a munkahely-teremtést minden lehetséges eszközzel támogatni kell. Ehhez elsősorban a munkahelyeket kínáló vállalkozások helyzetét indokolt javítani.***

Az Agrárgazdasági Tanács megerősíti a Jelentés azon megállapításait, mely szerint tovább folytatódott a belföldi értékesítés visszaesése. Az élelmiszergazdaság tehát a hazai piacon szenved el veszteségeit. A Tanács fontos prioritásnak tartja ***a hazai tulajdonban lévő feldolgozóipar fejlesztését*** a növénytermesztés, a kertészet és állati termékek tekintetében egyaránt.

A Tanács megállapítja, hogy ***a biodiverzitás megőrzésének támogatása nem terjed ki a vírusmentes szaporítóanyagot előállító törzsültetvényekre*** (a privatizált vállalatok génmegőrzésére ugyanis nem terjed ki a támogatás). A génmegőrzés kiemelt állami funkció, ezért a tárca tulajdonformától függetlenül kezelje a biológiai sokféleség megőrzését. Említést érdemel, hogy Magyarországon 2 millió hektár savanyodásra hajlamos terület van, a savanyodás elleni talajjavítás azonban az uniós feltételek ellenére sem rendelkezik támogatási jogcímmel. Továbbá sürgős cselekvést igényel a parlagfűvel kapcsolatos problémák kezelése. Az érintettek gyakran forráshiány és a szélsőséges időjárás miatt képtelenek a szakszerű talajművelésre és növényápolásra, ezért büntetésekre számíthatnak. A parlagfű felderítés jelenlegi módszerével mindössze 9 524 hektár fertőzött terület került felderítésre, ezzel szemben fertőzött terület a becslések szerint eléri a 2 millió hektárt, ugyanis a parlagfű nem mezőgazdasági területet is érint (pl. útszegélyek).

A Tanács hangsúlyozza az országos környezeti monitoring rendszer javítását, illetőleg kiépítését. Nem egyértelmű, hogy ki milyen jogkörrel rendelkezik a mezőgazdasági eredetű nitrát- és nitrátszennyezés, az ivóvíz-készletet szennyező növényvédő szer maradék-

kok mintavételével kapcsolatban. Arról sincs információ, hogy az egyes években (például 2010-ben) hány mintavétel történt és a vizsgálat milyen eredménnyel zárult.

A Tanács hangsúlyozza, hogy hazánk adottságai egyértelműen alkalmasak magas biológiai értékű, piacképes biotermékek előállítására. Indokolt megvizsgálni, hogy miért stagnál az ökológiai gazdálkodással hasznosított terület. A vidékstratégiának célszerű figyelembe venni, hogy a biogazdálkodás magasabb szaktudást és szakértelmet igényel a hagyományos gazdálkodásnál.

Az Agrárgazdasági Tanács ajánlásai

Az Agrárgazdasági Tanács megállapítja, hogy az élelmiszergazdaság hatékonyságának javítása és a válság kezelése érdekében a következő kérdésekben kell **stratégiai és operatív döntéseket hozni**.

- 1) Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény előírásaiból teljesült az agrárrollóra vonatkozó előírás (a mezőgazdasági termelői árak nagyobb mértékben növekedtek, mint a termelői felhasználások ára). Ugyanakkor nem teljesült a nemzeti támogatásokra vonatkozó jogszabály. A Jelentés helyesen állapítja meg, hogy a 230,2 milliárd Ft-tal szemben a 2010 évi nemzeti támogatás 107,7 milliárd Ft volt. Az Agrárgazdasági Tanács álláspontja szerint az ágazatnak a KAP-al összhangban új kihívásokra kell válaszolnia, ezért a Tanács **javasolja az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény módosítását**.
- 2) Az Agrárgazdasági Tanács véleménye szerint az élelmiszergazdaság teljesítménye a nemzetközi folyamatok és versenyfeltételek tükrében mérhető össze. Magyarországon az élelmiszer-ellátási lánc szereplői között nem fedezhetők fel a kölcsönös előnyökön alapuló, hosszú távú együttműködés jelei. A Tanács azzal a javaslattal fordul a Kormányhoz, hogy – az érintett tárcák bevonásával – **segítse elő a kölcsönös előnyöket biztosító együttműködés kiépítését az élelmiszerlánc szereplői között**, figyelembe véve az EU más tagországaiban működő megoldásokat.
- 3) A magyar állattenyésztés folyamatos leépülése már a növénytermesztés lehetőségeit is veszélyezteti. A romló nemzetközi versenyképességet a szakmai, szervezeti, stb. hiányosságokon túlmenően makrogazdasági feltételek is befolyásolják. A Tanács javasolja, hogy a Kormány tárja fel az állattenyésztés fejlődését, versenyképességét hátráltató makrogazdasági feltételeket, az önkormányzatok szerepét, a szakképzett munkaerő-ellátás lehetőségeit, a vagyonbiztonság fokozását, a finanszírozás lehetőségeit, valamint az adó- és járuléktérhek mérséklését.
- 4) A nemzetközi verseny kihívásaira a finanszírozási rendszer hazai adottságoknak és sajátosságoknak megfelelő átalakításával válaszolhatunk. A folyó termelés, a készletezés és az értékesítés hitelforrásainak bővítése és a különböző kedvezményekhez (uniós és nemzeti támogatások, beruházási hitelek) kapcsolódó források kínálata mellett **indokolt javítani a hitelfelvételi lehetőségeket**.
- 5) A termőfölddel való célszerű gazdálkodás nemzeti ügy. A Tanács javasolja az agrár kormányzatnak, hogy **rendezze a föld- és földhasználati nyilvántartást, akadályozza meg a túlzott mértékű földkivonást, és gondoskodjon az állami földek birtokpolitikai irányelveknek megfelelő, célszerű hasznosításáról**.

- 6) A korábbi években nem történt érdemi előrelépés a mezőgazdasági **vízfelhasználás** tekintetében, ezért komplex és átfogó módon szükséges újraértékelni Magyarország vízgazdálkodását, vízhasznosítását és a vízkormányzás teendőit. Magyarország meliorációs rendszerének nagy részét beszántották, megszüntették, illetve karbantartását hanyagolták, ami hozzájárult a belvízzel veszélyeztetett területek arányának növekedéséhez. A meliorációs rendszerek helyreállítása számos adminisztrációs akadályba ütközik. További probléma a csatornák és azokhoz vezető földutak tulajdonviszonyainak rendezetlensége, a forgalomképes művekről és az önkormányzatok tulajdonában levő létesítményekről nem készült leltár.
- 7) Különösen a kertészet és az állattenyésztés piaci pozíciójának erősítése, a foglalkoztatottak egzisztenciájának javítása és a versenyképességük növelése érdekében a jövőben nagyobb figyelmet érdemel a **termelői szerveződések**, összefogások kialakításának elősegítése és erősítése. A gazdálkodók jogi, szaktanácsadási, igazgatási, pénzügyi és infrastrukturális segítséget igényelnek. Emellett hatékony kommunikációval kell tudatosítani a gazdáknak, hogy e szerveződések nemzeti közti versenyképességük jövőbeni zálogát jelentik.
- 8) A Tanács álláspontja szerint kiemelten kell kezelni a **támogatások átláthatóságát**. A rendszer működtetése segítségével a közvéleményt is tájékoztatni kell a támogatások felhasználásnak társadalmi előnyeiről. Ehhez hasonlóan egyszerűsíteni és ügyfélbaráttá kell tenni a támogatások és pályázatok eljárásrendjeit. A Tanács felkéri az agrárkormányzatot, hogy **adjon folyamatos, részletes tájékoztatást** célprogramonként az ÚMVP előrehaladásáról, a keretek eddigi lekötéseiről, és a kifizetésekről.
- 9) A Tanács javasolja a **generációváltás kérdésének eddigieknél hangsúlyosabb, komplex kezelését**. Kiemelt célnak kellene tekinteni a mezőgazdasági tevékenységet élethivatásnak választó fiatal gazdálkodók erősítését és ösztönzését.
- 10) Az **élelmiszeripar helyzetének** romlása a mezőgazdasági termékek iránti keresletet is negatívan érinti. Az élelmiszergazdaság jövője szempontjából indokolt, hogy a **Kormány tárgyalja meg az élelmiszeripar helyzetét** a versenyképesség, és vertikális kapcsolatok javítása céljából.
- 11) A Tanács javasolja a **vadászat és vadgazdálkodás** eredményességét gátló tényezők rendezését. Öröndetes a vadállomány, ezen belül a gímszarvas és a vaddisznó állomány gyarapodása. Ugyanakkor a nemzeti parkok térségében a vaddisznó és gímszarvas növekvő kártétele már a termelés biztonságát veszélyezteti (ültetvényekben is), a vadgazdaságok pedig nem képesek helytállni az okozott kárért. Indokolt vadgazdálkodási eszközökkel mérsékelni a kártételt.
- 12) A mezőgazdasági termelés túlnyomó részét (85%-át) a KKV-k (őstermelők, egyéni vállalkozók és jogi személyiségű társaságok) állítják elő. A Tanács fontosnak tartja a KKV-k „helyzetbe hozását”, ezért javasolja, hogy a Kormány az EU jogszabályokkal összhangban **biztosítson nagyobb hozzáférést az élelmiszergazdasági KKV-k részére a strukturális és kohéziós alapokból**.
- 13) A Tanács kiemelt jelentőséget tulajdonít a **megújuló energia felhasználásnak**. Ehhez a Tanács szükségesnek tartja a mezőgazdasági és erdészeti eredetű biomasszából előállított energiák átvételi rendszerének újraszabályozását, különösen a melléktermékekből és a hulladékból előállított energia felhasználásának ösztönzését.

- 14) A Tanács felhívja a figyelmet az agrár-oktatás, a kutatás, a szaktanácsadás és a vidéki kommunikáció terén jelentkező hiányosságokra. A sikeres gazdálkodói adaptáció záloga a változó piaci normákhoz, trendekhez és új technológiai elemekhez igazodó képzés és továbbképzés, valamint az ökonómiai és fenntarthatósági szemlélet formálása. A Tanács javasolja, hogy a Kormány vizsgálja felül az agrárkutatás és intézményei gyorsan romló helyzetét. A leépítés helyett helyezzen nagyobb hangsúlyt az agrár- és vidékfejlesztési oktatás (alap-, közép- és felsőfokú), kutatás és az innováció nemzeti forrásból történő fokozottabb támogatására.

Budapest, 2011. október 3.



Dr. Székely Csaba

az MTA doktora
az Agrárgazdasági Tanács elnöke